

УДК 1:316.3+111.1

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ОНТОЛОГІЧНІ ОСНОВИ
СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ**

В.О. Байрачний, аспірант кафедри філософії
Національного Аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «Харківський Авіаційний інститут»

Проведено узагальнення і систематизація концепцій соціального простору, обґрунтовано категорію соціального простору і його онтологічних підстав. Доводиться, що поєднання різних підходів представлених в різних наукових напрямках в рамках соціальної філософії буде ефективним і відкриє нові горизонти досліджень соціального простору як явища. Зазначено, що на кожному історичному етапі соціальний простір та його структури відображають рівень і структуру розвитку свідомості людини.

Ключові слова: соціальний простір, онтологічний статус соціального простору, соціальне поле, особистісно орієнтований і соціоцентричний підхід.

Постановка проблеми. Структурні зміни світового масштабу в політиці, економіці, культурі, притаманні останнім десятиліттям, мають глибокі онтологічні підстави. Спроби цілісного осмислення екологічної кризи, демографічних вибухів, виходу людини за межі земної сфери, прискорення ритму життя під впливом бурхливих соціально-політичних і антропних процесів призводять до усвідомлення принципової важливості врахування в сучасній ситуації таких фундаментальних онтологічних структур як людина, життя, час і простір. Що стосується останнього, то значущість просторового виміру саме соціального буття акцентувалася у зв'язку з наростаючими суперечливими процесами глобалізації. В рамках цього соціального явища стає очевидним присутність просторового фактора в культурних, економічних, політичних, правових, антропологічних процесах. Просторовість – одне з фундаментальних вимірів людського буття, яке структурує світогляд, картину світу і діяльність людини як родової істоти.

Інтерес до проблем просторовості у філософському дискурсі пов'язаний зі складністю і, часом, суперечливістю сутнісних характеристик простору: лінійність і багатомірність, відносність і абсолютність, континуальність і дискретність. Тому поступово простір стає не тільки об'єктом, але й методом дослідження, що дозволяє з іншої сторони подивитися на фундаментальні проблеми соціально-філософського знання. Соціальні катаклізми, з одного боку, і тенденції сучасного філософствування – з іншого, роблять проблему соціальної просторовості досить актуальною.

Соціально-філософське дослідження соціального простору має істотне методологічне значення для інших галузей гуманітарного знання, в яких також робляться спроби розгляду свого предмета в просторовому вимірі (правовий простір, політичний простір, культурний простір, економічний простір, історичний простір, екологічний простір та ін.). Для того, щоб такі конструкти не залишалися метафорами, необхідно з'ясувати методологічні підстави проблеми просторовості в соціальному бутті. Крім того, соціально-філософське осмислення соціального простору також актуально для інших галузей гуманітарного знання (політології, економіки, юриспруденції), оскільки досліджувана дійсність в кінцевому рахунку одна – і для філософії, і для інших галузей гуманітарного знання. На наш погляд, поєднання різних підходів представлених в різних наукових напрямках в рамках соціальної філософії буде ефективним і відкриє нові горизонти досліджень. Багато питань, які ставить сучасна соціальна реальність, можуть отримати свою адекватну відповідь саме за допомогою поєднання соціально-просторового та інституційного підходів.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій. Концепції, які оперують поняттям соціального простору дуже різноманітні, оскільки, по-перше, смислова наповненість термінів, складових цього поняття єбагатогранною, по-друге, різні автори розуміють соціальний простір з різною мірою абстрагування. Поняття соціального простору присутнє в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. В роботах П. Сорокіна,

П. Бурд'є, К. Поппера, Ю. Габермаса, Т. Парсонса запропоновано поняття «соціальний простір», «абстрактне суспільство», «соціальні канали» та «соціальні флуктуації» що є симптомом перехідного стану суспільства. Г. Сковорода, П. Юркевич, О. Лосєв, М. Бахтін, Є. Мелетинський, О. Фрейденберг, Л. Гумільов, С. Хоружий, М. Михальченко, В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Култаєва, В. Бех, Т. Григор'єва, І. Кузін, В. Малявін, І. Степаненко надали різноманітну інформацію щодо самості, духовності, синтетичних типів особистості, сучасного вітчизняного соціального простору суспільства перехідного типу, а також філософських підходів, які було спрямовано на аналіз вказаної проблеми.

У вітчизняній соціально-філософській літературі поняття соціального простору отримує свій розвиток в роботах Є.К. Бистрицького, І.М. Попової, Т.І. Заславської, Ю.О. Левади, Б.А. Грушина, Є.І. Головахи, В.В. Шкоди, Н.М. Козлової, Л.Г. Іоніна, О.Д. Куценко, Ю.Г. Сороки, Ю.О. Свеженцевої, О.П. Дзьобань та ін., які ґрунтуючись на соціальному просторі як базовому та узагальнюючому понятті, конструюють концепти життєвого, особистісного, регіонального, політичного, ціннісного, інформаційного просторів. Дослідження, що проводяться в рамках даного напрямку, знаходяться на стику різних філософських та суміжних галузей знання, сприяючи, тим самим, реалізації сучасних тенденцій філософствування, покликаною не тільки конструювати умоглядні теорії, а вносити свій внесок у подолання сучасної гуманітарної і цивілізаційної кризи.

Однак, у існуючих численних дослідженнях соціального простору в більшості випадків відсутня достатня концептуальна обґрунтованість даної категорії одночасно з характеристикою онтологічного статусу соціального простору. Часто поняття соціального простору використовується як допоміжна, ілюстративна конструкція, за допомогою якої проводиться аналіз різних сторін соціального буття. Вищесказане дозволяє сподіватися, що тема дослідження та його результати виявляться актуальними і затребуваними сучасним полем гуманітарного знання.

Метою дослідження є узагальнення і систематизація концепцій соціального простору, обґрунтування категорії соціального простору і його онтологічних підстав.

Виклад основного матеріалу. Просторовий підхід до дослідження соціальних феноменів входить в методологічну базу сучасних гуманітарних наук, стаючи предметом спеціальної уваги психологів, істориків, культурологів, соціологів, соціальних філософів, політологів тощо. Істотний вплив на теоретичне розуміння соціального простору, а також на способи його освоєння і соціального конструювання надають процеси глобалізації сучасного суспільства. Таким чином категорія соціального простору, яка була введена в науковий обіг на ранньому рубежі ХХ ст., зараз зміщується в центр проблематики соціально-філософського знання, як на теоретико-методологічному, так і на прикладному рівнях.

Проблему «соціальності простору» вперше поставив Г. Зіммель, який розумів зміст просторових форм як психологічну функцію. У роботах 1903–1908 рр. Г. Зіммель пише про «соціальність» простору, яку трактує як характеристику простору який освоєний людиною. В якості основи Г. Зіммель вважав існування одного-єдиного простору наділеного унікальністю, і ця унікальність притаманна предметам, які заповнюють простір, що має значення для соціальної практики [11]. Одночасно з Г. Зиммелем проблему соціального простору розробляв Е. Дюркгейм. У 1912 р. він писав: «В основі наших суджень існує деяке число найважливіших понять, що панують над всім нашим інтелектуальним життям. Це ті поняття, які філософи, починаючи з Аристотеля, називають категоріями розуму: поняття часу, простору, роду, числа, причини, субстанції, особистості та ін. Вони відповідають найбільш універсальним властивостям речей. Вони являють собою як би міцні рамки, що охоплюють мислення. Останнє не може звільнитися від них, не піддавшись руйнуванню ...» [8, С. 121]. Згідно Е. Дюркгейму, просторові уявлення є продуктом суспільства, які, як одне з найбільш загальних понять, «нав'язуються» людині «авторитетом»

суспільства. Трактуючи цю ситуацію, як особливий різновид моральної необхідності, Дюркгейм вважає, що просторові уявлення тримаються, в першу чергу, своєю самоочевидністю. У цих умовах пояснити відмінність між абсолютним фізичним і соціальним простором виявляється неможливим. Така позиція виявляє певну подвійність, яка відрізняє ставлення Дюркгейма до простору: з одного боку, він трактує його як категорію розуму, з іншого – як універсальну властивість речей, яка відображується у змісті цієї категорії. На наш погляд, Дюркгейма можна вважати основоположником соціоцентричного (об'єктивістського) підходу до розуміння соціального простору.

Опозиція цих поглядів – особистісно-орієнтованого в першому випадку, і соціально-орієнтованого – у другому, простежується в розробці проблеми соціального простору аж до нашого часу.

Найяскравішим представником першого напрямку став О. Шпенглер, у працях якого, дається широка панорама розвитку соціально-культурних, політичних та економічних процесів через призму простору. В опублікованій в 1918р. роботі «Занепад Європи» Шпенглер виявляє дуже тонкі психічні механізми, на які до нього, тимбільше в сфері соціальних дисциплін, ніхто не звертав увагу. Шпенглер виділяв для людини два світи – внутрішній і зовнішній, які втілюються в поняттях душа і світ. У формуванні цієї позиції Шпенглер виявляє градації, відповідні ступеням розвитку духовності. Тим самим, просторовість у трактуванні Шпенглера перетворюється на об'єктивний критерій розвитку людини[23]. Окремі аспекти, які розвивають просторовий підхід в різних сферах, які можна віднести до соціально-філософського, філософсько-естетичного, структурно-функціонального напрямку, були намічені в першій половині ХХ століття в ряді робіт О. Ф. Лосєва, Б. В. Асаф'єва, М. М. Бахтіна та ін.

Але найбільш послідовне і глибоке дослідження проблеми простору в соціально-культурному плані провів П.О. Флоренський. В рамках об'ємного міждисциплінарного дослідження він зробив спробу зв'язати між

собою точні, природничі та гуманітарні науки. Також як і О. Шпенглер, П. Флоренський вважав, що «питання про простір є одним з сутнісних в мистецтві і навіть більше, – в світорозумінні взагалі»[21, С. 192]. Подібний підхід дозволяв П.О. Флоренському оперувати простором, як базовою категорією, здійснюючи найширші міждисциплінарні узагальнення, і виявляти нові закономірності.

Поняття «соціальний простір» виникло в рамках другого соціо-орієнтованого напрямку. Його ввів соціолог П. Сорокін з метою опису та аналізу соціальності простору. У картині соціальної дійсності він виділяв властивості, які певним чином співвідносилися з локаціями у фізичному просторі. Такі висловлювання як – «вищі і нижчі класи», «просування по соціальних сходах», «існує дуже велика соціальна дистанція» і таке інше досить часто використовуються як у повсякденних судженнях, так і в економічних, політологічних та соціологічних працях. Всі ці вирази вказують на існування того, що можна позначити терміном соціальний простір. У такому випадку визначення становища людини чи якогось соціального явища в соціальному просторі зводилося до визначення взаємин з іншими людьми та соціальними явищами, які приймалися за «точку відліку» [18].

Сучасний рівень розвитку поняття соціальний простір значною мірою визначають роботи П. Бурдьє, який вважає можливість представити соціальний світ у формі багатомірного простору, побудованого за принципами диференціації і розподілу, сформованного сукупністю діючих властивостей. У рамках своєї концепції, Бурдьє вводить поняття агент, як альтернативу поняттям: суб'єкт і індивід. Агентів і групи агентів Бурдьє визначає по їх відносним позиціям в просторі. Агенти наділені властивостями, які надають їх власникам силу, вплив і владу. Останні розуміються, в найзагальнішому вигляді – як здатність досягати результатів. У об'єктивованій формі ці властивості виконують функцію капіталів, які виступають як центри сили. Таким чином, соціальний простір можна

описати «як поле сил, точніше як сукупність об'єктивних відносин сил, які нав'язуються всім хто входить до цього поля, і не зводяться до намірів індивідуальних агентів або ж до їх безпосередніх взаємодій» [4, С. 15]. Подібне трактування дозволяє диференціювати соціальний простір за різними категоріями. Універсальність характеру сил, на яку вказував ще Флоренський, а також якісна різноманітність капіталів дозволяють Бурдьє вводити поняття *соціального поля*, яке в сукупності і складає соціальний простір. Агенти «займають» певний простір, а дистанція між їхніми позиціями – це теж не тільки соціальний, але й фізичний простір. В результаті, соціальний простір являє собою фізичні соціальні ієрархії та класифікації, які втілилися. Соціальний і фізичний простір, підкреслює П. Бурдьє, неможливо розглядати в «чистому вигляді» – незалежно один від одного: «...Соціальний поділ, об'єктивований у фізичному просторі, функціонує одночасно як принцип бачення і ділення, як категорія - сприйняття і оцінювання, як ментальна структура»[4, С.35].

Підхід П. Бурдьє отримав розвиток у роботах як радянських так і пострадянських дослідників. Так О.Ф. Філіппов визначає соціальний простір як «порядок соціальних позицій, наприклад статусів, що співіснують таким чином, що заняття однієї позиції виключає заняття іншої». Так само, як і Бурдьє, Філіппов зближує фізичний і соціальний простір, вважаючи, що на фізичний простір проектується принцип розподілу і співвідношення соціальних позицій. Тим самим, фізичний простір знову представляється похідним від простору соціального. В якості простору, в цьому випадку, розуміється «все, що входить в межі научного споглядання» [20, С. 51].

Значна частина дослідників розуміє фізичний простір в дусі класичної моністичної традиції як абстрактний, порожній, однорідний чотирьохвимірний просторово-часовий «обсяг», а соціальний простір трактує як наповнене діями і подіями людське життя, яке відбувається в

рамках соціального простору і часу, який задається соціальними формами відновлення людських сил і поєднання людських діяльностей.

В.Є. Кемеров підкреслює що соціальний простір являє собою умову пов'язаності, безперервності, організованості соціального процесу «на рівні буття соціальних індивідів»[12, С. 35]. Тим самим увага знову фокусується в зоні, де людина реально здійснює свої соціальні відносини. Підхід В. Вальковської ґрунтується на розумінні соціального простору у вигляді тих соціальних зв'язків, які постають як «форми вираження просторово-часових відносин дійсності» [5]. Соціальний простір, на думку цього автора, конституюється не всією сукупністю соціальних зв'язків, а лише тими з них, які мають просторову організацію. В.К. Потьомкін визначає соціальний простір як «форму існування елементів соціального буття, яка об'єктивно закріплює їх положення і зв'язки, обумовлені суспільними відносинами, незалежно від місця їх прояву» [14, С. 156]. Автор метатеорії соціальної комунікації, А.В. Соколов, робить акцент на комунікативній природі соціального простору, відзначаючи його багатомірність: «Соціальні відносини численні і різноманітні – родинні, службові, сусідські, ...тому соціальний простір має бути багатомірним»[16,С.322]. Ряд авторів розглядають структуру соціального простору на базі урбаністики, що вивчає взаємозв'язок просторових і соціальних характеристик середовища проживання людей [10; 25]. Позиція О.М. Козлової характеризується ототожненням соціального простору з духовним буттям. При цьому характеристикою, «яка дозволяє побачити просторову організацію соціальних взаємодій», автор, спираючись на роботи Л.М. Гумільова, вважає етнічність. Однак в основу соціальної просторовості О.М. Козлова ставить географічний простір [13, С. 12]. А.Ю. Завалишин та І.П. Рязанцев роблять спробу виявити критерії, за якими із спектру соціальних дій можна виокремити дії територіальні. Найважливішою причиною територіальної поведінки, на думку авторів, виступає територіальний поділ праці. У ньому вони виділяють кілька

рівнів, що відповідають рівням територіальних форм поділу праці: мікро-рівень, який складається у просторі елементарної територіально-економічної одиниці (домогосподарства); мезорівень, що виникає в регіоні (місто з прилеглою сільською місцевістю, інтегрований політико-адміністративно та економічно, а пізніше – провінція, префектура, область, край і таке інше); макрорівень, складається у кордонах національної держави; мегарівень, що виникає в глобальному співтоваристві в результаті міжнародного поділу праці [9].

Ряд авторів активно досліджують соціальний простір, зближуючи географічний та політичний контексти. Політологія вводить до термінології нові терміни: «топологія», «хронотоп», «політоід». Останнє – скорочення від «політичний простір», що розуміється як складна система зв'язків між суб'єктами (політичними акторами) і виступає як багатовимірне об'ємне ціле. «Політичний простір – це протяжність і глибина освоєних меж політичної діяльності, поза простором її ніколи не буває. Простір – найширше поняття, вищий ступінь абстракції з точки зору взаємодії суб'єкта й об'єкта політики. ...Географічний простір виступає зовнішнім проявом політичного, його «поверхнею» – пише С.С. Андрєєв [1, С. 202]. А.М. Бекарев і К.Е. Бурнашев вважають, що «людина не знає інших форм об'єктивно існуючого простору, крім соціального...». Відзначаючи складність визнання факту існування соціального простору, в силу відсутності у нього звичних оку «довжини», «ширини», «висоти», «верху» і «низу», ці автори привертають увагу до проблеми необхідності вимірювання соціального простору з метою забезпечення йому якості наукового поняття [2; 3]. Цікаву спробу розглянути соціальний простір під геометричним кутом зору зробив О.А. Давидов. Соціальний простір для нього носить ті ж характеристики, що і матеріальний (фізичний) простір – це простір Лобачевського. Він багатомірний, прагне до нескінченності, неізотропний і неоднорідний. «Людське суспільство, вся культура і вся цивілізація, – пише Давидов, 0150 зрештою є не що інше, як світ понять,

застиглих у певній формі та у певних видах» [6, С. 343]. Ж.Ю. Шафаренко досліджує соціальний простір в умовах глобалізації. Увага акцентована на потенціал структуралістської методології, що створила інструментарій, адекватний структурним трансформаціям соціальної реальності [22]. О.О. Мусієздов пропонує аналіз уявлень про соціальний простір як прояву символічного аспекту соціальної трансформації. Досліджує уявлення про соціальний простір як простір відмінностей між соціальними позиціями, вираженими в номінаціях соціальних ідентичностей. На підставі аналізу отриманих даних робить висновок що уявлення суспільства про соціальний простір в цілому відповідають соціальним відносинам які устанавлюються, а трансформація сучасного українського суспільства характеризується тенденцією до більш диференційованого сприйняття соціального простору суспільством. О.П. Дзьобань розглядає інформаційний простір як дієвий фактор, під впливом якого якісно змінюється як суспільна свідомість, так і сама соціальна система, і врахування цього фактора, який дедалі нарощує свою силу, у філософських концепціях розглядається як необхідний для контролю за соціальною динамікою, управління нею, поєднання теоретичних конструктів з соціальною практикою [7].

В останні роки були видані результати досліджень німецького філософа П. Слотердайка представника особистісно орієнтованого підходу, який зумів представити в систематизованому вигляді просторовий досвід розвитку європейської культури, через призму філософської школи психологізму [16].

Проведений аналіз формування соціально-філософської інтерпретації поняття «соціальний простір» дозволив виявити *два основні підходи* до проблеми: 1). Особистісно-орієнтований (суб'єктивістський) в рамках якого була вперше поставлена проблема соціальності простору. (Г. Зіммель, О. Шпенглер, П. Флоренський, П. Слотердаjk). Тим самим автори виділяють гносеологічний аспект просторовості, пов'язаний з особистісним розвитком. Далі, представлена таким чином категорія

простору використовується в якості базового поняття при побудові теорій розвитку соціальних систем, тобто переводиться в сферу онтології соціального буття. 2). Соціоцентричний (об'єктивістський) підхід. Термін «соціальний простір» був введений в рамках соціоцентричного підходу П. Сорокіна як інструмент соціологічного аналізу емпіричних даних. П. Сорокін фактично запозичив з математики поняття «багатовимірний простір», розуміючи його як метафору фізичного простору (який трактував у дусі класичної традиції). З плином часу соціальні науки стали задаватися питанням про подолання цієї метафоричності, тим самим переводячи розгляд соціального простору з гносеологічної в онтологічну площину.

Таким чином, як *висновок*, зазначимо: різні аспекти соціального простору досліджуються в роботах значної кількості вчених (психологів, істориків, соціологів, культурологів, мистецтвознавців, літературознавців, архітекторів, містобудівників, географів і представників інших наук). На кожному історичному етапі соціальний простір та його структури відображають рівень і структуру розвитку свідомості людини, в результаті всі продукти творчої діяльності (форми творів культури, наукові концепції, релігійні доктрини, соціально-політичні структури, світоглядні моделі) мають просторове структурування. У соціальному аспекті простір постає як категорія історична, абстрактна і в той же час найбільш конкретна форма соціального буття. Соціальний простір при такому розумінні ототожнюється ні з реальністю, дослідженням якої займається фізика, а з її соціально-психологічним відображенням у свідомості індивіда та соціуму, будучи реальністю суб'єктивною.

Складність вивчення категорії «соціальний простір» полягає ще й у тому, що саме поняття соціального простору носить міждисциплінарний характер і для його дослідження необхідно використовувати досвід, накопичений різними областями знання (як і вивчення будь-якого суспільного явища вимагає залучення безлічі наук – історії, соціальної психології, соціології, філософії, права і т.д.). Більшість наукових відкриттів на сучасному

етапі здійснюються на стику різних дисциплін. Отже, на шляху пізнання настільки складної і багатоаспектної категорії, як соціальний простір, необхідно стати на шлях міждисциплінарного діалогу.

Література

1. Андреев С. С. Политическое время и политическое пространство / С.С. Андреев // Социально-политический журнал. – 1993. – № 3. – С. 272.
2. Бекарев А.М. Многомерность социального пространства: организационно-управленческий контекст / А.М. Бекарев, К.Э. Бурнашев // Социология. Психология, Философия. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – 2009. – № 4. – С. 312.
3. Бурдые П. Социология социального пространства/ П. Бурдые. – М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 2007.
4. Бурдые, П. Социальное пространство и генезис классов / П. Бурдые // Бурдые П. Социология социального пространства. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2007. – С. 15.
5. Вальковская В.В: Изменение представлений, о пространстве и времени и развитие средств передвижения / В.В. Вальковская // Философия и общество. – 1999. – №5. – С. 62.
6. Давыдов А.А., Геометрия социального пространства (постановка проблемы) / А. А. Давыдов // Социс. – 1996. – № 8. – С. 528.
7. Дзьобань О.П. Філософія інформаційного права: світоглядні й загальнотеоретичні засади: монографія / Дзьобань О.П. – Харків: Майдан, 2013. – 360 с.
8. Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни / Э. Дюркгейм // Мистика. Религия. Наука. Классики мирового религиоведения. Антология. – М.: Канон+, 1998. – С. 187.
9. Завалишин А.Ю. Территориальное поведение. Опыт теоретико-методологического анализа / А.Ю. Завалишин, И.П. Рязанцев // Социологические исследования. – 2005. – № 10. – С. 83.
10. Зборовский Г.Е. Пространство и время как формы социального бытия / Г.Е. Зборовский. – Свердловск : Изд-воСвердловского ун-та, 1974. – С. 35.
11. Зиммель Г. Социальная дифференциация. Социологические и психологические исследования / Г. Зиммель // Зиммель Г. Избранное. – В 2 т. Т. 2 : Созерцание жизни. – М.: Юрист, 1996. – С. 320.
12. Кемеров В. Е. Время социальное и пространство социальное / В. Е. Кемеров // Современный философский словарь / Под общей ред. д.ф.н. проф. В. Е. Кемерова – 2-е изд. – Лондон, Франкфурт-на-Майне, Париж, Люксембург, Москва, Минск. – 1998. – С. 166.

13. Козлова О.Н. Пространство социального бытия – этничность / О. Н. Козлова // Социально-гуманитарные знания. – 2001. – № 4. – С. 133.
14. Мусієздов О.О. Зміна уявлень суспільства про соціальний простір як прояв символічного аспекту соціальної трансформації / О.О. Мусієздов – 22.00.01 – теорія та історія соціології. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук. – Харків – 2002.
15. Потемкин В.К. Методологические проблемы соотношения пространственных форм в обществе / В.К. Потемкин, Н.А. Титенко // Роль методологии в развитии науки. – Новосибирск, 1985. – С. 300.
16. Слотердайк П. Сферы. Макросферология. В 3 т. Т.2: Глобусы / П. Слотердайк. – СПб.: Наука, 2007. — С. 12-13.
17. Соколов А. В.Общая теория социальной коммуникации: Учебное пособие / А.В.Соколов – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.
18. Сорокин П. Система социологии. Т.2. Социальная аналитика: Учение о строении сложных социальных агрегатов / П. Сорокин. – М.: «Наука», 1993. – 322 с.
19. Филиппов А. Ф.Социология пространства / А. Ф. Филиппов. – СПб.: Изд-во «Владимир Даль», 2008. – С. 262.
20. Филиппов А.Ф. Элементарная социология пространства / А.Ф. Филиппов // Социологический журн. – 1995. – № 1. – С. 51.
21. Флоренский П.А. Значение пространственности // Статьи и исследования по истории и философии искусства и археологии. – М.: Мысль, 2000. – С. 272.
22. Шафаренко Ж.Ю. Структуралістська методологія дослідження соціального простору / [Електронний ресурс]/ Ж.Ю. Шафаренко – Режим доступа: http://novyn.kpi.ua/2009-3-2/04_Shafarenko.pdf – Заглавие с экрана.
23. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. В 2т.
24. Т.1 : Гештальт и действительность / О. Шпенглер. – М.: Мысль, 1993.
25. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. В 2т. Т. 2: Всемирно-исторические перспективы / О. Шпенглер. – М.: Мысль, 1998.
26. Ярская В.Н. Пространство и время социальных измерений / В.Н. Ярская, О.Н. Ежов, В.В. Печенкин, Л.С. Яковлев. – М., Саратов: СГТУ, 2003. – 253 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ОНТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

В.О. Байрачный

Проведено обобщение и систематизация концепций социального пространства, обоснована категория социального пространства и его онтологических оснований. Доказывается, что сочетание подходов, представленных в различных научных направлениях в рамках социальной философии, будет эффективным и откроет новые горизонты исследования социального пространства как явления. Отмечено, что на каждом историческом этапе социальное пространство и его структуры отражают уровень и структуру развития сознания человека.

Ключевые слова: социальное пространство, онтологический статус социального пространства, социальное поле, личностно-ориентированный и социо-центрический подход.

THE CONCEPTUAL AND ONTOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE SOCIAL SPACE

V.O. Bairachnyi

Generalization and systematization of social space concepts were done, category of social space and its ontological foundations was substantiated. It proves that a combination of approaches presented in different scientific areas within the framework of social philosophy, will be effective and will open new horizons for the study of social space as a phenomenon. It was noted that at each historical stage the social space and its structure reflect the level and structure of human consciousness.

Key words: social space, the ontological status of social space, social field, student-centered and socio-centric approach.